

АНАЛИЗИ И ОСВРТИ

Милан Мановски

УДК 331.215.62 : 336.226.112.1 (497.7) „2009”

Секретар на Секторот за економско-социјални истражувања и колективно договарање при Сојузот на синдикатите на Македонија

СИСТЕМОТ НА БРУТО ПЛАТА НИЗ ПРЕДЛОГОТ НА ЗАКОНОТ ЗА ПРИДОНЕСИ ЗА ЗАДОЛЖИТЕЛНО СОЦИЈАЛНО ОСИГУРУВАЊЕ

Сојузот на синдикатите на Македонија (ССМ) во месец октомври 2008 година, имаше голем број активности поврзани со најновите законски измени и дополнувања во доменот на работните односи и социјалното осигурување. Во тој контекст, овој осврт прави детален приказ на ставовите на ССМ во однос на можните ефекти на Законот за придонеси за задолжително социјално осигурување врз работниците, како и, генерално, неговото можно влијание врз состојбите со вработеноста и пазарот на трудот во Македонија.

Со цел намалување на административниот товар врз фирмите, како и намалувања на трошоците за работна сила и отворање нови работни места, во економската програма на Владата на Република Македонија се предвидени суштински реформи во системот на социјално осигурување и персонален данок на доход (ПДД). Реформите се состојат од:

1. Воведување концепт на бруто плата - целта на оваа реформа е да се намали административниот товар и комплексните пресметки на бруто и нето плата, со што значително ќе се зголеми транспарентноста од аспект на препознавање на вкупните трошоци за работна сила на работодавачот. Тоа е важно од аспект на домашните компании при подготовка на нивните бизнис планови, но и за потенцијалните надворешни инвеститори. Истовремено, македонскиот систем на плати ќе се изедначи со истиот во земјите членки на ЕУ, ОЕЦД земјите, како и повеќето земји во Регионот;

2. Намалување на трошокот за работна сила преку намалување на стапките за социјални придонеси за 10 п.п., односно од сегашните кумулативни 32%, на 22%, постепено во периодот од 1.01.2009, до 1.01.2011.

Динамиката на намалување е во три фази:

	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
Придонес за пензиско осигурување	21,2 > 19%	19% > 16,5%	16,5% > 15%
Придонес за здравствено осигурување	9,2% > 7,5%	7,5% > 7%	7% > 6%
Придонес за осигурување во случај на невработеност	1,6% > 1,4%	1,4% > 1,2%	1,2% > 1%

3. Целосно усогласување и интегрирање на основиците, пресметките и наплатата на социјалните придонеси, вклучително и ПДД. Со овие измени ќе се олесни административниот товар врз фирмите во смисла на посебна пресметка и плаќање на секој придонес посебно, а и ќе се зголеми капацитетот на институциите за контрола и соодветно казнување на евазијата, со што државата ќе создаде можност за слободна и рамноправна конкуренција помеѓу економските субјекти.

Што значи концептот на бруто плата низ Предлог - законот за придонеси за задолжително социјално осигурување?

При примена на системот на бруто плата, обврзник за плаќање на придонесите од плата и персоналниот данок од доход (ПДД) ќе биде самиот работник, додека, пак, истите ќе ги уплатува работодавачот во име и на сметка на работникот. Притоа, во овој систем, предмет на договор при воспоставување на работен однос ќе биде бруто платата, а не досегашната нето плата. Придонесите за социјално

осигурување ќе се пресметуваат и уплатуваат на бруто платата, додека, пак, основица за пресметка на ПДД ќе биде бруто платата намалена за уплатените придонеси и за личното ослободување. Значи, нето платата ќе се добива на индиректен начин, кога од бруто платата ќе се одземат социјалните придонеси и ПДД. Овој систем овозможува работникот да знае колкава е неговата нето плата и колкав е делот од платата што се однесува на придонесите и ПДД.

Целта на овие измени е да се намали комплексноста на системот, но и да се промовира концептот на трошоци за работна сила од кои, всушност, зависи интересот на работодавачите за вработување нови лица. Оттука, заради потранспарентен концепт и можна споредба со другите земји (особено важно за странските инвеститори), неопходно е интегрирање на сите трошоци за работниците, наместо сегашниот систем во кој има плата, потоа хранарина и превоз, некои дополнителни трошоци, и сл. Затоа, целта на Владата е храната и превозот да се интегрираат во бруто плата-

та, бидејќи во реалноста тие најчесто се исплатуваат во готовина, а не како топол оброк или автобуска карта и слично, односно со текот на времето ја изгубиле вистинската функција. Исто така, нивното неоданочување (до одреден износ) е злоупотребено од некои работодавачи, кои, всушност, ја супституираат платата со хранарина и превоз. Сепак, за да биде оваа промена неутрална и од аспект на работодавачите и од аспект на работниците, Владата предлага зголемување на личното ослободување при плаќање на персонален данок на доход од сегашните 3.294 на 6.800 денари.

Кои се придобивките за работодавачите од интегрирање на надоместоците за храна и превоз?

Бруто платата ќе биде вистински и реален показател за нивните трошоци за работна сила, односно нема да има дополнителни “скриени”, па и непланирани трошоци. Секако, и пресметката на платата ќе биде поедноставна и нема да одзема многу време. Нема да има негативни ефекти, бидејќи со зголемување на личното ослободување, ПДД нема да се зголеми.

Која е користа за работниците ?

Со интегрирање на хранарината и превозот во бруто платата, работниците ќе добијат поголема социјална сигурност, ќе се уплатуваат придонеси и за висината на хранарината и превозот, а исто така се зголемува и вредноста на личното ослободување

од платите за ПДД.

За да се воведат системот на бруто плата и интегрирање на хранарината и превозот, неопходно е предоговарање на индивидуалните договори за вработување, заради нивно изразување во бруто износи. При овој процес од особена важност е придобивката што се очекува и кај работниците и кај работодавачите. Можни се неколку излезни решенија, зависно од волјата и моќта на договорните страни:

- нето платата да остане иста, што со новиот систем на пресметка, како и со постепено намалување на социјалните придонеси ќе доведе до намалување на бруто платата;
- бруто платата да остане иста, со што ќе се зголеми нето платата;
- средно решение, во кое малку ќе се зголеми нето платата и малку ќе се намали бруто платата, што е и најверојатен резултат од преговорите.

Со оглед на тоа што секоја година ќе се намалуваат придонесите, до 2011 година, треба секоја година да се предоговараат работните договори.

Значајна промена е и тоа што наместо да постојат три поединечни закони за социјално осигурување, ќе постои еден Закон за придонеси од социјално осигурување, со што ќе се обезбеди:

- a) целосна усогласеност на ос-

новиците за плаќање на придонеси, на постапките при наплатата и други елементи (на пример: казните, каматите за ненавремена исплата, и сл.);

- б) наместо измени во три поединечни закони, ќе се подготви еден закон;
- в) потранспарентен систем, во кој обврзникот ќе ги добие сите неопходни информации со увид во само еден закон.

Бруто платата, за познавачите на оваа материја и не е некоја новина. Таа и досега постоеше во пресметките на платите, при што не беше појдовна, туку изведена категорија.

Во сегашниот систем, пресметките се засноваат врз нето платата, при што и сите други показатели (статистички, споредбени, аналитички, дури и казнени) беа поврзани, или поаѓаа од оваа категорија. Сега сето тоа треба да се измени и соодветно да се усогласи. Работата можеби не е сложена, но е обемна и бара многу време. Овој факт, а и други, беа причина, Сојузот на синдикатите на Македонија да бара одложување на планираниот термин за почеток на примената на системот на бруто плати од јануари 2009 година.

Од аспект на ССМ, во контекст на претходно изнесената заложба, треба да се истакне дека во сите колективни договори, на сите нивоа на нивно донесување, одредбите со кои се уредува најниската плата, и платите воопшто, надоместоците од

плата и многу други права и обврски на работниците и работодавачите, се поврзани со нето платата. Ова значи дека е неопходно усогласување на овие документи, што, исто така, е обемна работа, за што е потребно и соодветно време.

Според најави од Министерството за труд и социјална политика, во најскоро време ќе поднесат иницијатива за изменување и дополнување на Законот за работни односи, за бришење на надоместокот за храна и превоз. Овој потег, доколку се реализира, е мошне неповолен за работниците кои досега ги примаа овие надоместоци. Познавајќи ја „логиката“ на нашите работодавачи, се разбира не сите, овие надоместоци едноставно ќе ги снема, бидејќи нема да постои законска обврска. Целата работа се префрлува на колективното договарање, што во вакви услови се изострува и се потребни макотрпни преговарања за да се убедат работодавачите овие надоместоци да ги вградат во бруто платата.

Со оглед на важноста на ова прашање, особено за работниците кои имаат ниски примања и на кои овие надоместоци многу им значат, ССМ предлага измените во Законот за работни односи да се вршат по воведувањето на концептот на бруто плата, во која ќе бидат вградени и надоместоците за храна и превоз. Со цел да се утврдат придобивките, и евентуалните недостатоци, од воведувањето на системот на бруто плата за работниците, во ССМ се направени повеќе верзии на пресметки на бруто патата.

1. Сегашна состојба - нето

Нето плата	15.605
Даночно ослободување	3.294
Нето основица	12.311
Персонален данок	1.368
Основица за данок со 10%	13.679
Бруто 1	16.971
Бруто 2	24.957
Придонес за ПИО 21,2%	5.291
Придонес за здравство 9,2%	2.296
Придонес за вработување 1,6%	399
Вкупно придонеси	7.986
Прид. за проф. рехабил. 0,5%	125
Прид. за водостопанство 0,2%	50
Вкупно средства за плата	25.132

При пресметките е користен износот на просечната нето плата исплатена во Република Македонија и стапките на придонеси и за персонален данок што сега се применуваат, а за пресметките за 2009 година и натаму се применети елементите од материјалот на Министерството за финансии (даночното ослободување и стапките на придонесите).

Оваа пресметка покажува дека за да се обезбеди исплата на сегашниот износ на просечната нето плата во Република Македонија, потребни се

бруто средства од 25.132 денари. Во оваа сума не се вклучени средствата за превоз и исхрана. За стопанството тие изнесуваат вкупно 4.300 ден, и во тој случај вкупните средства за плата и придонеси за работникот во стопанството изнесуваат **29.432 ден.**

Во јавниот сектор, за превоз и исхрана се исплатуваат вкупно 3.200 ден., што значи дека за еден работник, чија плата е колку просечната во Републиката, потребни се вкупни средства од **28.332 ден.**

2. Пресметка на бруто плата според Предлог - законот за единствени стапки за задолжително социјално осигурување, со нето основица од 8.000 денари

<u>Година</u>	<u>2008</u>	<u>2009(1)</u>	<u>2009 (2)</u>
Нето плата	8.000	11.200	12.300
Даночно ослободување	3.294	6.800	6.800
Нето основица	4.706	4.400	5.500
Персонален данок	523	488	611
Основица за данок со 10%	4.229		
Бруто 1	8.523	11.688	12.911
Бруто 2	12.539	16.211	17.907
Придонес за ПИО 21,2%	2.658		
Придонес за здравство 9,2%	1.153		
Придонес за вработување 1,6%	200		
Вкупно придонеси	4.011	4.523	4.996
Прид. за проф. рехабил. 0,5%	20		
Прид. за водостопанство 0,2%	25		
Вкупно средства за плата	12.584	16.211	17.907
Со вклучена храна и превоз од			
	4.300 ден =		16.884
	3.200 ден =		15.784

Напомена: Во првата пресметка за 2009 година, во нето платата се вклучени 3.200 денари за храна и превоз, а во втората пресметка, храната и превозот се во износ од 4.300 денари. Вкупната стапка на придонеси и за двете пресметки за 2009 година е вкалкулирана на 27,9%.

Пресметките покажуваат дека и во двата случаја обврските на работодавачот се зголемуваат. Ако храната и превозот е во износ од 4.300 денари, зголемувањето е 6%, а ако овој надоместок е во износ од 3.200 ден., тогаш зголемувањето на обврската е 2,7%. Овие примери покажуваат дека кај пониските плати не се остварува основната заложба на концептот на бруто плати за растоварување на работодавачите и обезбедување дополнителни сред-

ства за евентуални инвестирања и дел за зголемување на платите на работниците, како и за нови вработувања.

Пресметките се вршени со примена на намалени стапки за придонесите за ПИО, здравство и за вработување, што би се користеле во 2009 година. Соодветни пресметки можат да се направат и за 2010 и 2011 година, кога овие стапки уште се намалуваат и би го достигнале

следново ниво: ПИО 15%, од сегашните 21,2%; здравствено осигурување 6%, од сегашните 9,2% и за вработување на 1%, од сегашните 1,6%. Во тие пресметки, за да се задржи

приближно истата сума на вкупните средства за плата на вработените, што ги обезбедува работодавачот, (секако во просек) соодветно треба да се намалува даночното ослободување.

ДАНОЧНО ОПТОВАРУВАЊЕ НА РАБОТНАТА СИЛА: ПРЕД И ПО РЕФОРМАТА

Година	2008	2009	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Вкупен приход на работникот	8.300		10.300		16.300		24.300	
Нето плата	4.000	8.300	6.000	10.300	12.000	16.300	20.000	24.300
Хранарина и превоз	4.300	0	4.300	0	4.300	0	4.300	0
Даночно оптоварување	5.214	3.525	5.436	4.629	7.069	7.940	12.141	12.354
Вкупен трошок за работник	13.514	11.825	15.736	14.929	23.369	24.240	36.441	36.654
Дан.оптов.% од вк.трошок	34,4	29,8	34,5	31,0	30,2	32,8	33,3	33,7
Разлика во дан. оптовар.	- 4,6		-3,5		+2,6		+0,4	

Од табелата може да се забележи дека кај повисоките плати вкупните средства за даноци и придонеси се зголемуваат, и тоа за 2,6, односно 0,4%

ОТВОРЕНИ ПРАШАЊА:

1. Како посериозно прашање што се наметнува во трансформирањето на системот на нето плати во бруто се надоместоците и додатоците на плата што во моментот се присутни во практиката, како што се: минатиот труд, прекувремената работа, работата во празници и сл. Тие досега се додаваа на нето платата - основната плата. Дилема е присутна по прашањето дали тие и натаму така да се третираат?

Ставот на ССМ по ова прашање е сите надоместоци и додатоци на нето платата и натаму да се сервисираат согласно законските решенија. Оваа обврска да биде вградена и во новиот Закон за бруто плата.

2. Воведување на минималната плата како законска категорија во која ќе бидат додадени надоместоците за превоз и за исхрана.

3. Отворено прашање е и вклучувањето на надоместоците на трошоците за превоз и за исхрана во бруто платата. Сè уште не е прецизиран ставот околу ова прашање, а особено во ситуациите кога превозот и исхраната се организирани од страна на работодавачот, или, пак, ситуациите кога овие надоместоци воопшто и не се исплатуваат. По ова прашање е проблем и висината на овие надоместоци, со оглед што постојат различни решенија во законите и колективните договори кои различно ја утврдуваат висината на надоместокот за исхрана. Треба да се прифати тоа што е утврдено со колективните договори, бидејќи е поголемо право за работниците.

Покрај прашањата што преходно се спомнати, постојат и прашања што треба да се расчистат и уредат, како што се:

- целосна дефиниција на поимот “плата” и дека, всушност, тоа е бруто платата;
- задолжително вклучување на храната и превозот во бруто платата за сите вработени, и од јавниот и од приватниот сектор;
- даночното ослободување да изнесува најмалку 7.600 денари, за да се постигнат ефектите од примената на системот на бруто плати;
- да се дефинира колкав процент од собраните средства ќе се насочува во првиот, а колкав во

вториот пензиски столб?

- воведувањето на системот на бруто плата неминовно бара утврдување и минимална плата;
- казните за работниците се високи и треба да се намалат;
- рокот за примена на Законот е краток, а и институциите што треба да го имплементираат не се подготвени.

Сите овие, а секако и други прашања, бараат сериозен пристап кон начинот на донесувањето на Законот за придонеси од задолжителното социјално осигурување, и вклучување на сите релевантни фактори (социјалните партнери, науката, експерти, и сл.) во изнаоѓањето на добри, јасни и прецизни решенија кои ќе придонесат за правилно имплементирање на Законот и за постигнување на целите што се сака да се остварат со неговото донесување.

НАПОМЕНА: Додека се подготвуваше овој текст Собранието на РМ го усвои Законот за придонесите за задолжителното социјално осигурување. Временските рокови не овозможиле да се направи анализа на тоа кои забелешки и предлози беа прифатени, а кои не, а не е донесен и Правилникот за имплементација на Законот, кој е клучен инструмент за разјаснување на одделни „спорни“ одредби, како и за техниката на примената на концептот на бруто плата.